

การศึกษาปริญญาโทฉบับพิเศษในประเทศไทย

ปัจจุบันได้มีการสอนปริญญาเอกหลายมหาวิทยาลัยในประเทศไทย อาทิเช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ นอกจากนี้ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ก็กำลังอยู่ในระหว่างการขออนุมัติเปิดสอนปริญญาเอกอย่างน้อยสองสาขา ซึ่งได้แก่ประชากรและการพัฒนาและการบริหาร การพัฒนา การที่มหาวิทยาลัยต่างๆ ได้ขยายระดับการศึกษาถึงขั้นปริญญาเอก แสดงให้เห็นว่าสังคมมีความต้องการวุฒิปริญญาโทเพิ่มขึ้น ประกอบกับในปัจจุบันได้มีการพัฒนาวิชาความรู้ในสาขาต่างๆ อย่างกว้างขวางถึงขั้นที่จะดำเนินการสอนในระดับปริญญาเอกได้

เท่าที่ผ่านมา โครงการปริญญาเอกภายในประเทศได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางจากบุคคลทั่วไป ตัวอย่างเช่น ในปีแรกที่ได้มีการเปิดรับสมัครเพื่อสอบคัดเลือกเข้าศึกษาปริญญาโทฉบับพิเศษทางรัฐศาสตร์ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีผู้สมัครเข้าสอบประมาณ 70 คน ซึ่งทางบัณฑิตวิทยาลัยคัดเลือกไว้เพื่อรับเป็นนิสิตได้เพียง 6 คน ในจำนวนนี้มีผู้ที่สำเร็จปริญญาโทจากต่างประเทศ 3 คน การที่มีผู้สนใจศึกษาปริญญาเอกในประเทศมากขึ้นย่อมเป็นนิมิตดีสำหรับการพัฒนาบัณฑิตศึกษาในมหาวิทยาลัยไทย ในทัศนะของผู้เขียน การศึกษาปริญญาเอกภายในประเทศมีประโยชน์หลายประการ ประการแรกก็คือ มีบุคคลหลายอาชีพที่มีความจำเป็นจะต้องศึกษาถึงระดับปริญญาเอกหากโอกาสอำนวย อาทิเช่น อาจารย์มหาวิทยาลัยหรืออาจารย์วิทยาลัยที่มีการสอนระดับปริญญาตรี นักวิจัย วิทยากร หรือนักวางแผน ฯลฯ บุคคลเหล่านี้ไม่อาจไปศึกษาต่อต่างประเทศได้ทุกคน เพราะปัจจุบันการศึกษาในต่างประเทศต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง และโอกาสที่จะได้ทุนก็มีน้อยลงเมื่อเทียบกับในอดีต บางคนมีโอกาสจะได้ทุน แต่ก็ไม่อยู่ในสภาพที่จะจากครอบครัวเพื่อไปศึกษาในต่างประเทศได้หลาย ๆ ปี บางคนก็มีอุปสรรคเกี่ยวกับอายุ หรือไม่ประสงค์จะให้ความก้าวหน้าในการทำงานต้องหยุดชะงัก

ด้วยการลาไปศึกษา หากมีโครงการปริญญาเอกเปิดสอนภายในประเทศก็จะเป็นการเปิดโอกาสให้กับบุคคลเหล่านี้พัฒนาตัวเองได้ ประการที่สอง การสอนปริญญาเอกก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะกระตุ้นให้อาจารย์พัฒนาตัวเองอย่างจริงจัง นิสิตและนักศึกษาในระดับนี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานมามาก หรือไม่ก็สอนและวิจัยมาเป็นเวลานาน เมื่อมาศึกษาต่อย่อมมีความรู้ไม่ห่างไกลจากอาจารย์ผู้สอน ซึ่งอาจเป็นผู้ที่ได้ปริญญาเอกมาสดๆ ร้อนๆ ในสภาพการณ์เช่นนี้ อาจารย์ผู้สอนจะต้องเตรียมการสอนมาอย่างดี เพราะนิสิตและนักศึกษาในระดับนี้จะมีความเกรงใจอาจารย์ไม่มากนัก และส่วนมากจะถือว่าอาจารย์ผู้สอนเป็นเพื่อนสำหรับแนะนำหรืออภิปรายทางวิชาการ ไม่ใช่มีฐานะเป็นศิษย์และอาจารย์เสมือนนักเรียนชั้นมัธยม ประการที่สาม การสอนปริญญาเอกภายในประเทศจะเป็นการประหยัดเงินตราให้กับประเทศได้อย่างดี ประการที่สี่ โครงการปริญญาเอกภายในประเทศจะเป็นแรงกระตุ้นให้มีการวิจัยเพื่อสะสมและเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับประเทศไทย ซึ่งอาจเป็นผลงานวิจัยของอาจารย์ผู้สอนหรือวิทยานิพนธ์ของนิสิตและนักศึกษา ประการที่ห้า การศึกษาภายในประเทศจะช่วยให้นิสิตและนักศึกษาตระหนักถึงปัญหาของประเทศไทยมากขึ้น ทฤษฎีหรือแนวความคิดของตะวันตกจะต้องนำมาขยันทดสอบ เพื่อสนับสนุนหรือหักล้างต่อไป ซึ่งในที่สุดก็จะนำไปสู่การสร้างทฤษฎีที่เหมาะสมกับสังคมไทย อีกทั้งจะช่วยเสริมสร้างทฤษฎีของตะวันตกให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่นทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ของประเทศไทยที่เจริญ จะสอดคล้องกับค่านิยมและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยนี้ๆ ซึ่งมักจะอ้างเสมอว่าทฤษฎีที่คิดขึ้นเป็นทฤษฎีที่ใช้ได้โดยทั่วไป ซึ่งในความเป็นจริงแล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่ การสอนปริญญาเอกในประเทศไทยจะช่วยให้นักวิชาการไทยสามารถให้ข้อมูลของประเทศไทยที่เกี่ยวกับทฤษฎีนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง ซึ่งอาจเป็นการยืนยันหรือหักล้างหรือเพิ่มพูนทฤษฎีของตะวันตก ความรู้เหล่านี้เมื่อรวมกันหลายๆ ประเทศก็จะช่วยให้ทฤษฎีสมบูรณ์ขึ้น กล่าวคือ สามารถนำไปใช้ได้ในทุกประเทศและทุกสังคม ประการที่หก การศึกษาปริญญาเอกในประเทศไทยจะมีเอกลักษณ์ของปริญญาไทย ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกับปริญญาเอกในต่างประเทศ ตัวอย่างเช่น ปริญญาเอกทางรัฐประศาสนศาสตร์ในต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหรัฐฯ จะเน้นความสำคัญของการบริหารงานในสภาพของสังคมยุคหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม และในบรรยากาศการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย ส่วนปริญญาเอกทางรัฐประศาสนศาสตร์ ในประเทศไทยจะสนใจการบริหารภายใต้สิ่งแวดล้อมที่

กำลังพัฒนา หรือที่เรียกกันว่า การบริหารการพัฒนา ผู้ที่มีความรอบรู้อย่างแท้จริงจะไม่กล่าวอย่างง่าย ๆ ว่าปริญญาดีกล่าวของสหรัฐ ฯ ดีกว่าของไทย เพราะเป็นการศึกษาที่มีข้อแตกต่างกันในสาระสำคัญหลายเรื่องดังกล่าวแล้ว นอกจากนี้ การสะสมความรู้ของสหรัฐ ฯ ในด้านนี้ก็มีไม่มากเท่ากับในประเทศไทย เพราะฉะนั้น ผู้ที่ศึกษาในประเทศไทยแม้จะเสียเปรียบผู้ที่ศึกษาจากต่างประเทศในแง่ของความก้าวหน้าทางวิชาการ แต่ก็ได้เปรียบกว่าในแง่ของการซาบซึ้งเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับประเทศไทย ทฤษฎีโดยทั่วไปก็ดี หรือความรู้เกี่ยวกับประเทศไทยก็ดี สามารถจะศึกษาซึ่งกันและกันได้ ในภายหลัง แต่ข้อได้เปรียบของปริญญาไทยก็คือการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยกว่าอย่างเทียบกันไม่ได้

แม้ว่าโครงการปริญญาเอกภายในประเทศจะมีประโยชน์มากมายดังกล่าว หากไม่มีวิธีการบริหารที่รอบคอบและรัดกุม ก็อาจทำให้คุณภาพของปริญญาค่อยๆ ลดลงไปได้ ในตอนที่จะกล่าวต่อไปนี้ ผู้เขียนจะได้ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อคุณภาพของปริญญาเอกภายในประเทศ ปัจจัยที่สำคัญประการแรกก็คืออาจารย์ผู้สอน อาจารย์ในประเทศไทยมีลักษณะในการดำรงชีวิตที่แตกต่างกับอาจารย์ในต่างประเทศ อาจารย์ในประเทศไทยส่วนใหญ่ใช้เวลาไปในกิจกรรม ที่ไม่ส่งผลโดยตรงไปสู่การพัฒนาความรู้เพื่อการสอน สิ่งที่พบเสมอก็คืออาจารย์ส่วนใหญ่ติดตามความก้าวหน้าของวิชาการในแง่ทฤษฎีและแนวความคิดไม่ทัน ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่าขาดแคลนหนังสือและวารสารทางวิชาการ นอกจากนี้อาจารย์ส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับเมืองไทยไม่เพียงพอ เพราะให้ความสำคัญการวิจัยน้อยซึ่งอาจเป็นเพราะว่าขาดแคลนเงินอุดหนุนการวิจัยก็ได้ การติดตามวิชาความรู้ไม่ทัน และการไม่มีความรู้เกี่ยวกับประเทศไทยอย่างลึกซึ้ง อาจเป็นเหตุให้อาจารย์ขาดความมั่นใจในการสอนระดับปริญญาเอกได้ เมื่อมีการเปิดสอนปริญญาเอก ปัญหาที่ตามมาก็คือจะหาผู้ใดมาทำหน้าที่สอนตามทางปฏิบัติโดยทั่วไปจะให้อาจารย์ที่ได้ปริญญาเอกหรือมีตำแหน่งทางวิชาการชั้นศาสตราจารย์ทำการสอน ซึ่งเป็นค่านิยมของสังคมไทยที่ถือว่าผู้ที่สอนปริญญาเอกควรจะเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จสูงสุดในด้านการศึกษาคือ คว้าได้ปริญญาเอก หรือผู้ที่มีความสำเร็จสูงสุดในด้านอาชีพ คือ การเป็นศาสตราจารย์ อันที่จริง ถ้าเอาความสำเร็จทั้งสองด้านนี้มาเขียนเป็นตารางจะเห็นได้ว่ามีตัวแบบของอาจารย์ถึง 12 แบบ ซึ่งมีเพียง 6 แบบเท่านั้นที่จะมีโอกาสสอนปริญญาเอกได้ คือผู้ที่ได้ปริญญาเอกไม่ว่าจะเป็นอาจารย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รอง

จากตารางแสดงให้เห็นว่าความสำเร็จของอาชีพจะไม่วัดกันที่ตำแหน่งทางวิชาการ เพราะมีอาจารย์บางคนไม่นิยมการขอตำแหน่งทางวิชาการ เพราะฉะนั้น จึงต้องหาตัววัดมาแทนตำแหน่งทางวิชาการ ซึ่งได้แก่ผลงานทางวิชาการที่บุคคลร่วมอาชีพรับรู้ ตัววัดนี้แม้จะวัดได้ยากกว่าตำแหน่งทางวิชาการ แต่ก็พอจะวัดได้ เพราะในแวดวงวิชาการในสาขาใดสาขาหนึ่ง อาจจะมีประเมินคร่าว ๆ ได้ว่าผู้ใดมีผลงานทางวิชาการอยู่ในระดับต่ำ ปานกลาง หรือสูง เช่น ในกลุ่มนักรัฐศาสตร์ด้วยกัน อาจกล่าวได้ว่านักวิชาการแต่ละคนมีผลงานอยู่ในระดับใดมองในทัศนะนี้ จะมีตัวแบบของอาจารย์อยู่ 9 แบบ แต่มีเพียง 4 แบบเท่านั้นที่สอนปริญญาเอกได้ ตัวแบบหนึ่งที่แตกต่างจากการแบ่งในตารางแรกก็คือปริญญาเอกที่มีผลงานทางวิชาการในสายตาของบุคคลร่วมอาชีพเห็นว่าค่าก็ไม่น่าจะสอนปริญญาเอกได้ ซึ่งตรงกับข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่คือ ไม่ใช่อาจารย์ทุกคนที่จบปริญญาเอกมีโอกาสได้สอนปริญญาเอก ส่วนอาจารย์ที่ได้ปริญญาตรีและโทจะสอนปริญญาเอกได้ต่อเมื่อมีผลงานสูงและดีเด่น ในสายตาของนักวิชาการร่วมอาชีพ

ตามที่ผู้เขียนได้แบ่งอาจารย์ออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า การสรรหาอาจารย์เพื่อสอนปริญญาเอกไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะจะต้องพิจารณาความเหมาะสมในหลาย ๆ ด้าน เช่น วุฒิการศึกษา ตำแหน่งทางวิชาการ และผลงานทางวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานทางวิชาการที่สอดคล้องกับวิชาที่สอน เช่น ผู้สอนวิชาการบริหารการพัฒนา ควรมีผลงานทางด้านการบริหารการพัฒนา นอกจากนี้ ปัญหาเกี่ยวกับบทบาทของอาจารย์ก็เป็นเรื่องสำคัญ จะเห็นได้ว่า อาจารย์ไทยมีบทบาทที่แตกต่างกับอาจารย์ในต่างประเทศ สาเหตุที่อาจารย์ไทยจำต้องมีการดำรงชีวิตที่ผิดแผกไปจากบทบาทที่ควรจะเป็นเพราะการมีรายได้ไม่เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิต ดังนั้น เพื่อที่จะให้อาจารย์ที่สอนในระดับปริญญาเอกสามารถจะใช้เวลาไปในการสอนและวิจัยเต็มที่ มหาวิทยาลัยควรจะจัดหาเงินอุดหนุนแก่อาจารย์ที่จะมารับผิดชอบสอนโครงการปริญญาเอกให้มากถึงขนาดที่ไม่ต้องไปบริการชุมชนหรือวิจัยเรื่องที่ห่างไกลกับเรื่องที่สอนแต่มีค่าตอบแทนสูง อีกประการหนึ่ง มหาวิทยาลัยควรจะสนับสนุนให้มีการจัดตั้ง "เก้าอี้ทางวิชาการ" หมายความว่า เป็นตำแหน่งพิเศษสำหรับอาจารย์ที่มีผลงานทางวิชาการสูง

ตำแหน่งเหล่านี้จะมีเงินวิจัยรวมอยู่ด้วย กล่าวคือ ผู้ที่ครองตำแหน่งหรือเก้าอี้จะมีเงินจำนวนหนึ่งให้ใช้จ่ายทำวิจัยได้ โดยที่อาจารย์ในระดับนี้ไม่จำเป็นจะต้องไปแสวงหาทุนวิจัย เพราะการหาทุนเพื่อทำวิจัยเป็นการเสียเวลา และในบางครั้งที่ไม่เหมาะสมที่นักวิชาการต้องไปแสวงหาทุน บางครั้งการหาทุนทำให้เสื่อมเสียอริสระภาพในการทำวิจัยได้ เพราะผู้วิจัยไม่สามารถจะหาทุนวิจัยที่สนับสนุนเรื่องที่ยากจะวิจัยได้เสมอไป เก้าอี้ทางวิชาการ จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวไว้ สมมติว่ามีเศรษฐีชื่อนายเก่ง เรือนดี อุทิศเงินให้กับมหาวิทยาลัยเพื่อจัดตั้ง “เก้าอี้ทางวิชาการ” ในวงเงิน 10 ล้านบาท มหาวิทยาลัยก็จะเอาดอกผลของเงิน 10 ล้านมาจัดตั้งเป็น “เก้าอี้ทางวิชาการ” อาจารย์ที่ได้ครองเก้าอี้ทางวิชาการก็จะมีศักดิ์ศรี ซึ่งเรียกได้ดังนี้ “ดร.บัณฑิต พัฒนศาสตร์ เป็น เก่ง เรือนดี ศาสตราจารย์ทางรัฐประศาสนศาสตร์” ซึ่งมีเงินวิจัยให้ครองปีละ 1 ล้านบาท จะเห็นได้ว่าอาจารย์นี้จะมีศักดิ์ศรีไม่ด้อยไปกว่าตำแหน่งบริหารของมหาวิทยาลัย อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้อาจารย์มหาวิทยาลัยแสวงหาความรู้เพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ และอาจารย์ประเภทนี้เก้าอี้ทางวิชาการไว้ครองก็จะเป็นผู้ที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการสอนปริญญาเอก เพราะได้ “หลุดพ้น” จากการทำงานที่ไม่ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาวิชาความรู้สำหรับการสอน

ปัจจัยที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งก็คือ ห้องสมุด แม้มหาวิทยาลัยจะมีอาจารย์ผู้สอนที่ดี มีคุณภาพสูง หากไม่มีห้องสมุดที่ดีย่อมทำให้คุณภาพของนักศึกษาด้อยไปได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระดับปริญญาเอก ซึ่งให้น้ำหนักมากในเรื่องการค้นคว้าวิจัย หากห้องสมุดไม่มีหนังสือใหม่ๆ หรือมีหนังสือจำนวนจำกัด หรือมีวารสารทางวิชาการที่สำคัญๆ ไม่เพียงพอ ผู้เขียนเห็นว่าการสอนจะดำเนินไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพได้ยาก การกีดกันจัดตั้งโครงการปริญญาเอกโดยไม่มีแผนในการซื้อหนังสือ และพัฒนาห้องสมุด เป็นเรื่องที่เสี่ยงกับคุณภาพของคณาจารย์บัณฑิตที่จะผลิตอย่างยิ่ง นอกจากการพัฒนาห้องสมุดก็ควรส่งเสริมบรรณารักษ์ให้มีความก้าวหน้าในวิชาชีพของบรรณารักษ์ให้ทัดเทียมกับสายอาชีพอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา อาจารย์และนิสิตนักศึกษาต้องอาศัยความร่วมมือกันค้นคว้าวิจัยจากบรรณารักษ์อย่างมาก มหาวิทยาลัยต่างๆ ที่มีการสอนระดับปริญญาเอก ควรจะให้ความสำคัญกับห้องสมุดและสถานภาพของบรรณารักษ์ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ปัจจัยสุดท้ายก็ได้แก่นักศึกษา ซึ่งมีเรื่องน่าพิจารณาหลายประการ ประการแรกก็คือคุณสมบัติของนักศึกษา ปริญญาเอกเป็นปริญญาที่ให้มีความสำคัญเกี่ยวกับการวิจัย เป็นปริญญาที่เหมาะสมสำหรับผู้ที่มืออาชีพเกี่ยวกับวิชาการ ซึ่งได้แก่ อาจารย์มหาวิทยาลัย นักวิจัย และวิทยากรในกระทรวงทบวงกรมต่างๆ หรือนักวิชาการที่ต้องใช้ความรู้โดยตรง ปริญญาเอกจึงมีประโยชน์น้อยสำหรับนักบริหาร หรือผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับการบริหาร การอนุญาตให้หัวหน้างานหรือนักบริหารศึกษาปริญญาเอกจึงเป็นการผิดวัตถุประสงค์ในความหมายที่แท้จริงของการศึกษาระดับปริญญาเอก ผู้เขียนเห็นว่าควรรับบุคคลเข้าศึกษาควรให้โอกาสกับอาจารย์ นักวิจัยหรือวิทยากรก่อน ส่วนบุคคลอื่นๆ ควรมีโอกาสรองลงมา ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับการรับนักศึกษา ก็คือ ควรจะมีการสอบคัดเลือก หรือใช้วิธีคู่คะแนนในอดีต ผู้เขียนเห็นว่า การสอบคัดเลือกและการคู่คะแนน ไม่ใช่วิธีที่ถูกต้อง การสอบเป็นการไม่สนับสนุนให้บุคคลบางประเภทเข้าศึกษาต่อ เพราะอาจไม่มีเวลาคู่หนังสือมาเตรียมสอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาก่อนการสอบ บางคนซึ่งมีฐานะหน้าที่การงานสูงไม่อาจอยู่ในสภาพที่มาเสี่ยงสอบได้แม้เพียงครั้งเดียว เช่นการให้อาจารย์มาสอบแข่งขันกับนักศึกษา หรือให้ข้าราชการวิชาการระดับ 7 มาสอบแข่งขันกับประจำแผนกระดับ 3 เพราะฉะนั้น หากมีการสอบ บุคคลที่มีคุณสมบัติทางด้านการศึกษาสูง หรือมีประสบการณ์มากอาจไม่สอบ เพราะเป็นการเสี่ยงที่ไม่คุ้มค่า จึงเป็นการเสียโอกาสที่มหาวิทยาลัยจะได้คนที่มีฝีมือมาศึกษา นอกจากนั้นการสอบก็ไม่เป็นการวัดได้เสมอไป การคู่คะแนนหรือผลการเรียนในอดีตก็วัดได้ยาก เป็นการยากที่จะวัดคะแนนผู้ที่สำเร็จจากมหาวิทยาลัยหนึ่งกับอีกมหาวิทยาลัยหนึ่ง และแม้คนที่สำเร็จจากมหาวิทยาลัยเดียวกัน คะแนนก็ไม่ใช่เป็นเครื่องตัดสินที่เป็นธรรม เพราะนักศึกษาอาจเรียนกับอาจารย์ที่ให้คะแนนง่ายกว่าอาจารย์บางคนที่มีมาตรฐานสูง ผู้เขียนเห็นว่าควรให้ผู้สมัครนำเอาผลงานทางวิชาการที่ผู้สมัครเห็นว่าดีที่สุดมาแสดง วิธีนี้ทางมหาวิทยาลัยมี โอกาสประเมินคุณภาพของนักศึกษาได้เป็นอย่างดี และเป็นธรรมที่สุด ถ้านักศึกษาที่สำเร็จปริญญาโทไปแล้วไม่มีผลงานทางวิชาการ ก็ไม่น่าจะศึกษาปริญญาเอก ประการสุดท้าย ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวนักศึกษาก็คือ การศึกษาปริญญาเอกในประเทศไทยน่าจะให้นักศึกษาในระดับนี้มีโอกาส

ไปเรียนบางวิชาในต่างประเทศสัก 1 เทอม สำหรับผู้ที่ไม่เคยเรียนในต่างประเทศ เพื่อให้ผู้ที่ศึกษาปริญญาเอกในมหาวิทยาลัยไทย มีโอกาสเปรียบเทียบกับระบบวิธีการศึกษาในต่างประเทศ เพื่อความเปรียบพร้อมในทุก ๆ ด้าน

ปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าเป็นปัญหาบางประการที่ผู้บริหารโครงการปริญญาเอกจะต้องคำนึงถึง ผู้เขียนเห็นว่าหากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศไทยให้ความสนใจอย่างดีกับการผลิตคณาจารย์ ในอนาคตประเทศไทยจะมีคณาจารย์ที่มีความรู้สูงไม่ด้อยไปกว่าต่างประเทศ และเมื่อถึงเวลานั้น คนไทยจะได้ไม่ต้องเสียเงินเป็นจำนวนมากไม่ต้องไปศึกษาต่อต่างประเทศในอัตราที่มากมายเหมือนทุกวันนี้

อุทัย เลาหวิเชียร